

PRVE VISOKE CIVILIZACIJE

RODOVITNI POLMESEC: NOVE IDEJE, NOVA ODKRITJA

Uveljavljanje kovin

- Začetki uporabe kovin segajo v 9 tisočletje pr. Kr. v maloazijsko pokrajino Anatolijo -> ki je bogata z rudninskimi nahajališči
- Tedaj so začeli baker uporabljati za izdelavo:
 - Sekir, igel, sil in nakita
- Tehnika obdelave bakra je bila še tehnika kamene dobe
 - To je tolčenje oziroma kovanje brez taljenja, tako kot pri kamnu
- V 8 tisočletju pr. Kr. so odkrili segrevanje bakrove rude -> pri čemer so izločili kisik in dobili bakrovo kovino (podobno obdelovali tudi svinec)
- V 6 tisočletju pr. Kr. so odkrili taljenje bakrove rude v pečeh segretyh na 800°C
- Metalurška dejavnost se je nato razširila po Bližnjem vzhodu, nato okrog 5 tisočletja pr. Kr. tudi v Evropo
- Poleg bakra so uporabljali še zlato, srebro in svinec
- Bakreni pas, kjer so kopali bogato bakrovo rudo: Sinajski polotok, Sirija, Izrael, Mala Azija, Kavkaz in Iran
- Egipčanska in mezopotamska civilizacija -> uvažanje bakrove rude, zato se je razvijala trgovina
- V rudnikih so kopali tudi do 100 m dolge rove, rudo pa so na površje prinašali v vrečah
- Rudo so talili v fužinah ob rudnikih v preprostih pečeh
 - Zgled prvih talilnih peči = lončarske peči
- Staljeno rudo so lahko:
 - Takoj ulili v želeno obliko ali v še neoblikovane kovinske palice/*INGOTE*
 - Ingote so trgovci prodajali naprej
 - Vlivali so jo v kalupe iz kamna/gline, tako imenovane *IZGUBLJENE KALUPE*
- Kovino so kovali, delali okraske, spojili več kosov kovin
- 4 tisočletje pr. Kr. prebivalci Bližnjega Vzhoda spoznajo, da je baker trdnejši, če mu primešajo kositer -> tako so izdelali zlitino *BRON*
 - Uporabljali so ga za orodje, orožje in nakit
 - Razširitev na Indijo, Kitajsko in Evropo, medtem ko so ga Ameriške kulture odkrile same
- Z uporabo bronu so se ob velikih rekah Starega vzhoda in v egipčanskem svetu razvile prve visoke civilizacije, medtem ko so v Evropi in na drugih obrobni območjih še vedno obstajale prazgodovinske kulture
- Pridobivanje in pridelovanje kovin je zahtevalo znanje, nadarjenost in izkušnje
 - Zato je prišlo do uveljavitve posebnih poklicev rudarjev, talilcev in kovačev, ki so izdelke zamenjevali za hrano
- Specializacija dela se je uveljavila tudi v obrteh, ki so se razvile v neolitskem obdobju, zlasti v lončarstvu po uvedbi lončarskega vretena v 4 tisočletju pr. Kr..
- Poleg kmetov so se uveljavili še rokodelci in trgovci
- Pridelavo presežkov namenjenih za menjavo je omogočalo učinkoviteje obdelovanje polj z ralom, vpreženo živino in vozovi ter namakalno poljedelstvo ob rekah

- Na križiščih trgovinskih poti ter ob pomembnih nahajališčih rude in drugih bogastev, so nastajala mesta kot obrtno – trgovska in upravna središča kmetijskega zaledja

Razvoj trgovine

- Kamenodobno samo preskrbovalno naturalno gospodarstvo brez presežkov in z zametki proste menjave blaga se je v kovinskih dobah umikalo
- Gospodarski presežki v obrteh in kmetijstvu so bili namenjeni za prodajo
- Trgovino je spodbudilo:
 - Pomanjkanje naravnih bogastev in želja po dobičku
- Olajšala pa jo je uporaba denarja
 - Kot denar so sprva uporabljali: predmete (kamne, školjke, bisere, kovine ...) in živali, ki so jim priznali menjalno vrednost
 - Šele v 7 tisočletju pr. Kr. je začelo maloazijsko ljudstvo Lidijcev kovati denar
 - o Po njih so se nato zgledovala ostala ljudstva
 - o V kos kovine so odtisnili pečat izdatelja (vladar ali mesto) – pečat je jamčil vrednost
 - Denar je pomenil razvoj in širjenje trgovine, s katero so se prenašale nove ideje

Razslojevanje družbe

- Pojavi se premoženjsko razslojevanje
- Bogat vodilni sloj, ki je obogatel z nadzorovanjem rudnikov, obrtnih delavnic, trgovine in kmetijstva se je izločil iz sloja podrejenih
- Bogastvo, moč in ugled v družbi si je povečal z vojnami
- Plemstvo si je z gospodarsko močjo zagotovilo politično moč in prevzelo vodenje družbe
- Več plemen se je povezalo v plemenske zveze, ki so preraščale v ljudstva
- Vodenje družbe, ki ga raziskovalci imenujejo **VOJAŠKA DEMOKRACIJA**
 - Pri vprašanju vojske, so se vodilni posvetovali z drugimi veljaki in z zborom bojevnikov
- Moški so se zaradi večje telesne moči ukvarjali z ravnim poljedelstvom in kovinskimi obrtni
 - To jim je omogočilo postopno uveljavitev vodilne vloge v družini in družbi
 - Po očetovi strani so določali tudi sorodstvo otrok in dedovanje -> tak pojav v družbi imenujemo **PATRIARHAT/očetovo pravo**

PRVE CIVILIZACIJE NASTANEJO OB VELIKIH REKAH MEZOPOTAMIJE

Čas in prostor

- 5. tisočletje pr.n.št.
- Ljudje se naselijo ob velikih rekah (ugodni pogoji za kmetijstvo): Nil (Egipt), Evfrat in Tigris (Mezopotamija), Ind (Indija), Jangcekiang (Kitajska)
 - pade zelo malo ali nič dežja
- težišče kulturnega razvoja se je z območij rodovitnega polmeseca preneslo k porečjem velikih rek v konicah polmeseca

- kjer se je razvilo namakalno (irigacijsko) poljedelstvo; zaradi malo padavin je bilo namakanje nujno; rodovitnost polj je povečalo še zelo rodovito naplavljenno blato
- redili so govedo, drobnice, prašiče, gosi in race, za prevoz so uporabljali osle
- med rekama Evfrat in Tigris se je razvila najstarejša civilizacija na svetu, ki so jo ustvarili Sumerci, ob Nilu v Egiptu pa Egipčanska
- civilizacije, ki so temeljile na namakalnem poljedelstvu, so še bile indska (3. t.pr.Kr.) v dolini reke Ind in shangovska (2.t.pr.Kr.) ob reki Huang He na Kitajskem
- 2. t. pr. Kr. so se z namakalnim poljedelstvom začeli ukvarjati tudi Olmeki v Srednji Ameriki
- Visoke civilizacije so ustvarili tudi Perzijci, Hetiti in Judi
- Perzijci pa so ustvarili civilizacijo temelječo na pomorski trgovini
- Skupne značilnosti visokih civilizacij so:
 - Namakanje polj, urbano oz. mestno življenje, pisava, množična uporaba kovin za izdelovanje orodja in orožja, gradnja monumentalnih stavb iz opeke ali klesanega kamena, izdelava keramičnih posod s tankimi stenami in velikih kipov
 - Razvita obrt in trgovina, razslojena družba
 - Začetki državne organiziranosti z upravno - uradniškim sistemom
 - pobiranje davkov
 - Zapisovanje prvih zakonov za ureditev odnosov v družbi in državi

Nil (Egipt, egipčansko Hapi)

- poplave Nila so bile redne in se jih je dalo natančno napovedati
- poplave so s seboj nosile rodovito prst
- naravno poplavljanje ni več zadostovalo → bazensko namakanje (izkopani jarki in bazeni dovajajo vodo v bazene iz katerih jih nato dovajajo na polja)
- felah (egipčanski kmet)
- šaduf (naprave s pomočjo katere so kmetje vzdigovali vodo iz bazenov)
- najprej so polja oralo z ralom (kasneje s plugom)
- gojili so pšenico, lečo, čebulo, por, lan in papirusov trs (papirus so uporabljali kot pisni material, hrano – stržen, različne izdelke – rogoznice, čolne, jadra, sandale,...)

Evfrat/Tigris

- naravne razmere za poljedelstvo so manj ugodne kot v Egiptu (hujša vročina, strme rečne struge, poplave je bilo težje napovedati,...)
- potrebno je bilo celoletno namakanje (2 žetvi na leto)

Pomen namakalnega poljedelstva

- namakanje zahteva sodelovanje in skupno delo ljudi (gradnja prekopov in jarkov, nadzor nad zapornicami, pravična delitev vode,...)
- nadzor na gradnjo prevzame plemstvo in svečeniki
- uradniki so skrbeli za izvajanje vladarjevih odlokov
- vojska je skrbela za varovanje meja in vzdrževanje notranjega reda
- (davki) vzdrževanje javne uprave
- Nadzor nad pobranimi davki (razvoj pisave)

Skupne značilnosti prvih visokih civilizacij

- namakanje polj
- urbano (mestno) življenje
- uporaba pisave (podobpis, klinopis, črkopis)
- množična uporaba kovin za izdelavo orodij in orožij
- gradnja monumentalnih stavb
- izdelava keramičnih posod

- izdelava velikih kipov

Zgradba družbe v starem Egiptu

- razslojena družba (ljudje so bili razdeljeni na sloje, razrede)
 - faraon
 - vojskovodja in svečeniki
 - pisarji in drugi uradniki
 - kmetje, trgovci, obrtniki
 - sužnji
- sužnjelastniški sistem
- razmah obrti in trgovine

Faraon (egipčansko velika hiša)

- vladar starega Egipta
- despot (vladar, ki vlada samostojno in se ne posvetuje z drugimi)
- podaniki so ga imeli za boga
- dedna oblast
- več prestolnic (najbolj znani – Tebe, Memfis)
- zakonodajalec, vrhovni vojaški poveljnik, vrhovni svečenik, vrhovna upravna in sodna oblast

Najbolj znani faraoni:

- Menes (združil spodnji in zgornji Egipt, Menesova paleta – za mešanje ličil)
- Tutmozis 3 (prevzel bojni voz, bil je vojskovodja, utrdil in razširil je meje Egipta)
- Amenofis 4 (žena Nefretete, 1. je vpeljal monoteizem – bog Sonca)
- Tutankamon (po nasvetu je ukinil monoteizem, umrl je mlad, veroval je v stare bogove, njegova grobnica ni bila izropana)
- Ramzes 2 (vladal je 60 let, bil je velik vojskovodja, takrat je Egipt doživljal vrhunec)

Uradništvo

- vezirji (pogosto si bili faraonovi sinovi, ki so opravljali naloge svetovalcev in mu poročali o državnih zadevah)
- predstojniki uradov in okrožij, župani mest, nadzorniki žitnic in živine, kraljevi pisarji,...

Vojska

- skrbela je za vzdrževanje reda in miru v državi ter za osvajalne vojaške pohode
- vojsko je sestavljala pehota (pešaki) in enote na bojnih vozovih

Svečeniki

- v svetiščih so opravljali verske obrede
- služba je bila dedna (včasih jo je faraon komu podaril kot nagrado)
- ukvarjali so se tudi z znanostjo (astronomija – napovedovanje poplav Nila)

Plemstvo

- vrhnji vladajoči sloj
- faraon z družino, visoki uradniki, svečeniki, vojaški poveljniki
- lastniki zemljiških posesti (obdelovali so jo odvisni kmetje in sužnji)

Meščanstvo

- obrtniki, trgovci, umetniki in pisarji
- plačevali sod davke in služili vojsko

Kmetje

- najštevilčnejši del egipčanskega prebivalstva
- ločimo 2 skupini staroegipčanskih kmetov: lastniki zemlje (plačevali so davke) in odvisni kmetje

Sužnji

- (človek, ki je v lasti drugega človeka)

- po poreklu so bili predvsem vojni ujetniki
- bili so osebno nesvobodni in last gospodarja
- različna opravila (kmetijstvo, obrt, zdravilstvo,...)

Vsakdanje življenje v starem Egiptu

- osebna higiena
- oblačila so bila platnena
- prehrana – kruh in pivo (tudi čebula, govedina, ribe, pečena gos)
- stanovanja so bila iz glinenih opek, lesa in slame
- poroka – ženske z 12, 13 let, moški 15, 16 let
- mumificiranje (balzamiranje) – verujejo v posmrtno življenje, to je proces ohranjanja živega telesa (mumija); duša – Ka, hiša za Ka
- proces mumificiranja (najprej so človeka objokovali, balzamirali, nastala je mumija, nadeli so ji masko božanstev, sprevod, odpiranje ust, poslednje slovo, odmik in sodna dvorana)

Mezopotamija (zibelka civilizacije)

- dežela med rekama, medrečje, pokrajina med Evfratom in Tigrisom
- v 4. tisočletju pr.n.št. so se izoblikovale prve civilizacije
- kraljestva: Sumerija, Akad, Babilonija, Asirija

Sumerska civilizacija

- vladarji so bili po izvoru svečeniki (vrhovna posvetna in verska oblast)
- t.i. tempeljska država
- zigurat (terasasti sumerski tempelj)
- irigacijsko poljedelstvo, trgovina
- razvijejo klinopis
- okrog leta 3000 pr.n.št.

Akadsko kraljestvo

- bogate sumerske mestne države postanejo vabljive za semitska nomadska plemena
- Sargon 1. si podredi vse sumerske mestne države
- Akad – prestolnica

Starobabilonsko kraljestvo

- mesto Babil (božje dveri) → grško Babilon (država Babilonija)
- vrh doseže pod vladarjem Hamurabijem (izda t.i. Hamurabijev zakonik – najstarejša zbirka zakonov)
- uporabljajo valjaste pečatnike
- zelo razvito gradbeništvo (zigurati, viseči vrtovi, vhodna vrata,...)

Asirsko kraljestvo

- vrhovni bog Asur – Asirija
- vojaška družba (vrhovni bog Asur je bog vojne)
- osvojijo Egipt, celotno Mezopotamijo, Palestino, Fenicijo,...
- vrh doživijo pod Asurbanipalom
- dokončno jih porazi Novobabilonsko kraljestvo

Novobabilonsko kraljestvo

- velesila postanejo pod kraljem Nebukadnezarjem 2.
- uničil je Judejo in njeno prestolnico Jeruzalem
- prestolnica Ninive
- podpira znanost

Dežela Kanaan

- deželo sta sestavljali Fenicija (severni del) in Palestina (južni del)
- dežela škrlata (škrlat je barvilo rdeče barve, ki so jo pridobivali iz žlez morskega polža)

Fenicija

- prebivalci Feničani
- številne mestne države (Biblos, Tir, Sidon,...)
- zelo razvita pomorska trgovina (trgovali so predvsem s škrlatom, cedrovino, keramiko, slonovino, sužnji)
- ustanavljali so trgovske naselbine (kolonije)
- feničanski črkopis (najstarejši rokopis, sestavljalo ga je 22 znakov za soglasnike; od njih so to pisavo prevzeli Grki in ji dodali samoglasnike; je temelj naše današnje pisave)

Palestina

- ime za južni del dežele Kanaan
- naselijo se Hebrejci, ki so razdeljeni na: izraelske rodove (Izrael – naj Bog vlada) in judovske rodove (Juda je ime prednika roda)
- zaradi pomanjkanja in lakote se del Hebrejcev preseli v Egipt (iz Egipta jih popelje Mojzes)
- uredijo monoteistično religijo: bog Jahve, 10 božjih zapovedi (Dekalog), priznavajo le staro zavezo Svetega pisma, judovska religija predstavlja temelj krščanstva (ali židje)
- sprva so vladali sodniki (Samson, Samuel,...)
- sodnike so kasneje zamenjali kralji (Savel, David, Salomon – v Jeruzalemu zgradi tempelj v katerem bi naj bila skrinja zaveze)

Perzija (prvi veliki imperij)

- imperij – velika svetovna država, ki ima oblast nad drugimi (razprostira se čez več celin in je pridobljena z vojaško silo)
- država je segala od Egipta na zahodu do reke Ind na vzhodu
- premaganih ljudstev niso odpeljali v suženjstvo, ampak so jih pustili svobodo (plačevali so davke)
- največji obseg in razcvet pod kraljem Darijem 1.
- zgradil mesto Persepolis
- vedel je številne reforme
- gradil je ceste (2500km dolga cesta med Suso in Sardami)
- osebna straža – 10 000 nesmrtnih

Znanost in umetnost prvih civilizacij

- preprostost in uporabnost
- znanstveni poskusi so bili plod poskusov, opazovanja in proučevanja

Matematika

- določanje mej zaradi vsakoletnih poplav, izdelovanje načrtov za gradnjo svetišč (vzroki za razvoj)
- šestdesetinski sistem (Mezopotamija – znaki do 6)
- desetinski sistem (Egipt – ni nule)
- seštevanje, odštevanje, deljenje, množenje
- poznali so število pi – rekli so mu sveto število

Astrologija in astronomija

- astrologija (zvezdarstvo) – išče povezavo med pojavi na nebu in dogodki na Zemlji
- astronomija (zvezdoslovje) – nauk o nebesnih telesih in vesolju
- sestavili so prve koledarje in horoskope
- izračunali so sončne in lunine mrke
- nebo so opazovali iz svetišč (astronomske opazovalnice)

Medicina

- kadar je človek zbolel, so verjeli, da so ga obsedli zli duhovi
- padar (ranocelnik)

- velikokrat so zdravili tudi brivci
- Imhotep (najbolj znan egiptovski zdravnik, ki postane bog)